

JOHANN KARL SCHULLER – TRADITION AND INDENTITY

Monica Negoescu, Assistant, Cluj-Napoca Technical University, "North University Center" of Baia Mare

Abstract. The interest for the Romanian folklore appeared naturally in the case of Transylvanian Saxons, as a consequence of their co-inhabitation with the Romanians, of identification of certain common ideals, and of their desire to clarify "the problem of the Romanians origin and their kinship with other peoples". The Saxons believed it was their duty of honour to collect Romanian folktales, customs, volksongs, because "since we live together with this people, not only do we have to do it, but it will be much easier for us make our claims". An important Saxon intellectual figure of the 19th century is J.K. Schuller (1794-1865), historian, Germanist, folklorist, who, besides his interest for his own culture, collected and translated Romanian folk songs with the only goal to prove the Romanian identity. The present paper focuses on his activity regarding the Romanian culture.

Keywords: J. K. Schuller, Romanian folk song, translation, tradition, identity

Pe lângă interesul pentru științele umaniste care luaseră avânt începând cu prima jumătate a secolului 19, cel pentru literatura populară se evidențiază în mod deosebit nu numai datorită curentului epocii sau revoluției de la 1848 ci și dorinței de afirmare a etnicității. Legăturile sașilor cu spațiul german sunt puternice nu atât datorită studiilor pe care aceștia și le fac în universitățile germane (Berlin, Leipzig) sau datorită traducerilor sau lucrărilor publicate în patria de origine, ci mai degrabă din dorința de a arăta ce s-a păstrat din spiritul german în Transilvania. Sașii se orientează către cultura Germaniei mai degrabă decât către cea a imperiului, din mai multe motive. În primul rând varietatea graiurilor săsești obliga la găsirea unei limbi comune, care alta decât germana, iar lupta pentru oficializarea acestei limbi, care începuse să fie predată în școli de pe la mijlocul secolului, obligă comunitățile săsești să se unească în urmărirea scopurilor comune pentru obținerea unor drepturi în imperiu.

Cultul protestant era dominant printre sașii transilvăneni, cei mai mulți dintre ei fiind fii de pastori, iar studiul teologiei protestante era încurajat prin burse la universitățile din Berlin și Leipzig, astfel încât foarte mulți vor studia la Leipzig și/sau Berlin în ciuda opreliștilor puse de autoritățile imperiale, însă și atrași de mișcările progresiste din Germania primei jumătăți a secolului 19.

Trebuie amintit că însuși Herder explica la sfârșitul secolului 18 într-o recenzie a volumului lui August Ludwig Schlözer, *Kritischen Sammlungen*¹, greutățile întâmpinate de această „insulă transilvană de germanitate”, subliniind înțeleșurile istorice, politice și naționale ale volumului și laudând strădaniile germanilor transilvăneni:

Meritele lor sunt arătate de fapte...caracterul lor dovedește o înclinație spre ordine, strădanie consecventă, moralitate, prin urmare meritele lor pentru o cultură practică a

¹ August Ludwig Schlözer - *Kritische Sammlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, cu un cuvânt înainte de Harald Zimmermann, Köln, Wien 1979, vol. 3

*omenirii sunt dovedite prin fapte. Adevărata filozofie a istoriei nu înseamnă a zugrăvi a priori istoria ci a ordona și a prezenta fapte*²

Interesul pentru folclorul românesc a apărut la intelectualii sași în mod firesc, ca urmare a conviețuirii cu românii, a identificării unor idealuri comune precum și a dorinței de a clarifica „problema originii românilor și a înrudirii lor cu alte popoare”³. Aceștia considerau o datorie de onoare culegerea de basme, obiceiuri, cîntece populare românești, deoarece „trăind în mijlocul acestui popor avem nu numai pretenția firească pentru aceasta, dar ne va fi și cel mai ușor de a ne impune pretenția”⁴. Îndemnuri spre istoria și folclorul românesc au fost lansate și de către Asociația pentru studii transilvănene (*Vereins für siebenbürgische Landeskunde*), deoarece „tot ce e în legătură cu genealogia poporului român” este de mare importanță.

În acest context, o personalitate importantă a intelectualității săsești este și Johann Karl Schuller. Născut la 1794 la Sibiu într-o veche familie de intelectuali, învățatul sas își petrece copilăria la Csnădie unde, trei ani mai târziu, tatăl său este numit paroh.

După absolvirea școlii gimnaziale din Sibiu, în 1812, Schuller pleacă la studii la Leipzig, important centru universitar pentru majoritatea tinerilor sași din Transilvania. Anii studenției îi va evoca în scrierile sale⁵ cu plăcere:

Pentru transilvăneanul aflat pentru prima dată în lumea largă, perioada petrecută la Leipzig a reprezentat o satisfacere deplină a curiozității sale.

Datorită războiului cu Franța instituțiile de învățământ din Leipzig se închid, Schuller fiind obligat să își termine studiile la Viena în 1814. Se întoarce în Transilvania și este numit profesor de istorie la Gimnaziul din Sibiu.

Mișcările de la 1848 îl obligă să se refugieze cu fiul său la București unde trăiește din lecții private; câteva luni mai târziu va pleca la Viena unde va fi însărcinat cu supravegherea noului sistem de învățământ în Transilvania, iar patru ani mai târziu i se va acorda Ordinul de Cavaler Imperial Franz Joseph pentru servicii deosebite.

Perioada petrecută la București este importantă pentru J. K. Schuller datorită primelor contacte cu poezia cultă și populară românească.

*Interesul pentru poezia populară românească se datorează șederii mele în București*⁶

Pe lângă interesul pentru istoria și cultura populară a sașilor transilvăneni, folcloristul sas se simte atras și de trecutul istoric și cultura poporului român făcând observații interesante referitoare la influențele românești asupra sașilor:

² *Ihre Verdienste sind aus Thatsachen entwickelt [...], indem sich das] ihrem Charakter früh angebildete gute Gefühl von rechtlicher Ordnung, ausharrendem Fleiß, treuer Sittlichkeit, mithin ihr Verdienst um die praktische Kultur der Menschheit durch Thatsachen erweist. [...] Die wahre Philosophie der Geschichte ist nicht die Geschichte a priori ersinnen und mahlen, sondern Facta darstellen und ordnen. apud Helmut Protze - Leipzig und Siebenbürgen. Siebenbürger in Leipzig – în Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde, 19 (1996), Heft 2, pg. 157*

³ Joachim Wittstock – *Relații culturale dintre românii și sașii transilvăneni în anii 1800-1918 în Studii de istorie a naționalităților conlocuitoare din România și a înfrățirii lor cu națiunea română*, vol. II, Ed. Politică, București, 1976

⁴ Recenzie nesemnată a vol. *Walachische Märchen* de Arthur și Albert Schott, în *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, serie veche, vol. 2, Sibiu, 1846, p. 498

⁵ J. K. Schuller- *Aus meinem Leben* în *Saechsische Hausfreund*, Brașov, 1860, pg.41-49

⁶ *Ibid*, pg. 46, *Die Lust an romänischer Volksdichtung ist eine Frucht meines Aufenthaltes in Bukarest*

Locuitorii unor sate inițial săsești, care aparțin comitatelor, au preluat portul românesc și au amestecat dialectul lor atât de mult cu cuvinte românești și maghiare, încât caracterul lor german abia se poate recunoaște.

[...]pe pământ crăiesc apar în gura țăranilor sași numeroase cuvinte românești în haină germană⁷.

În dorința sa de a explica originile și caracterul limbii române, J. K. Schuller publică *Argumentorum pro latinitate linguae Valachiacae s. Rumunae epicrisis*, Cibinii, 1831 în care compara limba română cu limbile germanice și greaca, încercare pe care o reia și mai târziu în *Dezvoltarea principiilor de bază pentru cercetarea limbii române sau valahe*, 1845. Ideile sale vor întâmpina rezistență din partea lui G. Barițiu în articolul *Ce limbă este limba românilor*, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, 30 august 1843.

În studiul său din 1857, *Asupra unor remarcabile legende populare ale românilor (Über einige merkwürdige Volksagen der Rumänen, Sibiu)* Schuller prezintă și analizează trei balade din colecția lui Alecsandri, *Soarele și luna*, *Erculean* și basmul *Uriașul învins*; în prima baladă vede iubirea dintre Apollo și Artemis, basmul fiind o continuare a legendei lui Poliphem. Autorul folosește metoda comparativă, găsind elemente comune la antichitatea romană și elenistică, fiind de părere că doar aceste corespondențe pot răspunde unor aspecte privind originea și limba poporului român. Aceeași metodă o folosește și în studiul *Mănăstirea Argeș, o legendă populară românească (Kloster Argisch, eine romanische Volkssage, Sibiu, 1858)*.

J. K. Schuller are o contribuție importantă și la teoretizarea unor aspecte de folclor prin inițierea unei culegeri de studii intitulată *Aus Siebenbürgens Vorzeit und Gegenwart*⁸ (*Din trecutul și prezentul Transilvaniei*) în care pe lângă propriile studii vor mai publica și F. W. Schuster, Franz Obert, J. Haltrich, G. D. Teutsch, H. Wittstock.

Traducătorul J. K. Sculler

O parte importantă a activității lui J. K. Schuller o reprezintă traducerile creațiilor populare românești, care se disting în general prin fidelitatea față de original, printr-o limbă adecvată și versuri reușite.

Spre deosebire însă de alți traducători ai vremii, traducerile sale au scopul declarat de a scoate la lumină existența spirituală a românilor, de a dovedi Vestului că, pe lângă cele trei nații principale trăitoare în Transilvania, există o a patra, nația română, cu tradiții și obiceiuri vechi, cu o cultură populară extrem de bogată, cu o identitate proprie, ale cărei origini pot fi dovedite comparând diferitele motive românești cu motivele existente în diferitele culturi populare ale țărilor vecine.

Debutează în 1852 cu un volum de traduceri ale unor poezii și proverbe românești culese de el în perioada refugiului la București, intitulat *Din Țara Românească. Poezii și proverbe românești (Aus der Walachei. Romanische Gedichte und Sprichwörter, Sibiu)* al cărui prim scop era de a familiariza pe conașionarii săi cu literatura cultă și populară românească. După cum el însuși mărturisește în prefață, ceea ce i-a stârnit curiozitatea a fost

⁷ J. K. Schuller – *Über die Eigenheiten der siebenbürgisch-sächsischen Mundart und ihr Verhältnis zur hochdeutschen Sprache* în *Archiv für die Kenntnis von Siebenbürgens Vorzeit und Gegenwart*, vol. I, Sibiu, 1841, p. 104

⁸ J. K. Schuller - *Aus Siebenbürgens Vorzeit und Gegenwart*, Sibiu, 1857

un volum de proverbe românești al lui Anton Pann, iar versurile lui Gr. Alexandrescu, D. Bolintineanu și I. Văcărescu dovedesc, în opinia sa, ”că geniul și limba acestei nații aparțin în egală măsură artei poetice” (”daß der Genius und die Sprache der Nation sich gleichmäßig für die Dichtkunst eignen”).

Prima parte a volumului cuprinde patru dintre cele mai cunoscute fabule ale lui Gr. Alexandrescu (*Șoarecele și pisica, Privighetoarea și măgarul, Cucul, Toporul și pădurea*), trei legende istorice de D. Bolintineanu (*Puterea cântecului, Mircea cel Mare și solii, Radu Domnul și fata din casă*) și cinci poezii de Iancu Văcărescu (*Cântec de pahar, Adevărata iubire, Privighetoarea, Ceasornicu îndreptat, Norii*).

În a doua parte, cărturarul sas traduce un important număr de proverbe românești dovedindu-și erudiția prin trimerile la (și comparațiile cu) proverbe cu același înțeles ale altor popoare (german, suedez, italian, arab, polonez, francez, grec ș.a.) sau prin explicarea originii unor proverbe. Spre exemplu:

Neben dem faulen Apfel verdirbt auch der gute. (proverb românesc n.a.)

Lângă mărul stricat se strică și cel bun.(trad.aut.)

Ein fauler Apfel macht zehn faule Äpfel. (d. und schwedisch.)

Un măr stricat strică încă zece. (proverb) german și suedez (t.a.)

Sau

Einem geschenkten Esel sieht man nicht nach den zähnen.

Calu' de căpătat nu se caută la dinți.

Geschenktem Gaul/Sieh nicht ins Maul (d. franz.) (proverb german și francez)

Pentru a evidenția specificul românesc, Schuller evită traducerea unor termeni, explicându-i însă în note de subsol

Wer mehr, als er verdient, gibt aus,

Bleibt ohne Mameligge in dem Haus.

(...)Mameligge: d.i. (...)Polenta aus Mais- oder Kukuruzmehl

Cine cheltuie mai mult decât câștigă

Rămâne fără mămăligă în casă.

Mămăligă: aceasta este polenta din făină de porumb sau cucuruz.

sau, în cazul primei părți, în prefață (un singur termen, Saalbe, salbă, colier din aur- monede de argint, perle ș.a.m.d.)

De la acest volum pornește și îndemnul publicat în ziarul *Telegraful român* de la Sibiu (nr. 23 din 1853) de a se colecționa producțiile populare orale, în primul rând cântece populare, povești și colinde. Rezultatele acestui îndemn nu sunt pe măsura așteptărilor, de vreme ce antologia din 1859, *Cântece populare românești (Romänische Volkslieder)*, se realizează mai mult cu ajutorul prietenilor decât cu cel al preoților români. Printre prieteni se numără Atanasie Șandor, profesor la Arad care culege materiale prin elevii săi, W. Schuster, Zaharia Boiu, profesor în Sibiu care îi trimite balada *Floarea soarelui*. Din cele 80 de balade și cântece doar 17 sunt culese, restul de 63 provin din colecțiile Alecsandri, Marienescu, A. Pann. În prefața acestei antologii cărturarul sas este surprins de varietatea și bogăția folclorului românesc și de talentul creatorului român, afirmând:

Cine trăiește printre ei [români] are zilnic ocazia de a se uimi de cât de ușor și repede se transformă fiecare sentiment în cântec. [...]El este o trâmbiță a gândurilor, trezește sentimente și imagini, prezentându-le în diferite forme.⁹

Totodată, îndeamnă la o cercetare temeinică a poeziei populare, deoarece conviețuirea vechilor tradiții alături de creația nouă a poporului subliniază contactul dintre poezia populară și istorie.

Uimit de talentul și sensibilitatea românului va fi și F. W. Schuster¹⁰ care îi va trimite lui Schuller o colecție de 125 de cântece populare românești, dintre care două - *Cântecul soldatului* (Schuster), respectiv *Soldatul către mama sa* (Schuller) și *Febra dragostei* - sunt traduse de către amândoi în volume proprii.

Varianta românească din colecția originală (nr. 14) este cea de mai jos:

Eu mă duc maico la cătane,
Tu rămâi și spală haine,
Și le spală-n lăcrăniele,
Și le uscă-n gândurele,
Și tu maico le trimăte
Unde o hi steagu plecat;
Acolo-s maico culcat,
Și de pușcă-npușcat,
Și de sab'ie tăiat,
Și de călăreți călcat.

Zu den Truppen muß ich gehn;
Mutter, du wasch Kleider schön,
Wasche sie mit deinen Tränen,
Trockne sie in heißem Sehnen.
Dahin Mutter mir sie sende,
Wo die Fahne hängt gebückt;
Dorten lieg ich todumstrickt,
Von der Kugel Flug durchzückt,
Von der Säbel Hieb zerstückt,
Von der Rosse Huf zerdrückt.

Traducerea de mai sus îi aparține lui F. W. Schuster și a fost publicată în Programm des ev. Untergymnasiums in Mühlbach, 1862 cu nr. 9. Varianta e mai aproape de textul românesc original, Schuster păstrând aici numărul silabelor și al versurilor, precum și repetiția paralelistică enumerativă de trei versuri din finalul cântecului funebru și reușind o corespondență între fiecare vers românesc și traducerea lui din germană, cu același ritm trohaic din originalul românesc.

Varianta lui Schuller, publicată în *Romänische Volkslieder* este cea de mai jos:

Bin Soldat, muss in die Fremde;
Bleibe du und wasch' mein Hemde,
Mutter! wasch' es auch in Thränen;
Lass' es trocknen dann mit Thränen,
Schicke mir darauf es nach,
Wo mein Fähnlein stehen mag.

⁹ "(...)wer unter ihnen lebt, hat täglich Gelegenheit, sich davon zu überzeugen, wie leicht und schnell der Ausdruck jedes Gefühles zum Liede wird.(...)Er ist eine Gedankentrommel, ruft Gefühle und Bilder wach, und gibt ihrer Darstellung gefällige Formen." J. K. Schuller, *Romänische Volkslieder*, ed. Th. Steinhaussen, Sibiu, 1859, pg. III; Apud Ludwig Vinzenz Fischer, *Die Romänische Literatur in Deutschland. Ein Repertorium* în *Romänische Revue*, Viena, 1895

¹⁰ Friedrich Wilhelm Schuster (1824-1914) – important filolog, culegător și cercetător al poeziei populare săsești și românești; în studiul său *Über das wallachische Volkslied (Asupra cântecului popular românesc)* din *Aus meinem Leben*, ediție îngrijită de Horst Schuller Anger, ed. Kriterion, București, 1981

Dort am Boden sicherlich
 Liege todtgeschossen ich,
 Und zerhackt vom Säbelschnitt,
 Und zerquetscht vom Pferdetritt

După cum se poate observa, traducerea lui J. C. Schuller dovedește o atenție deosebită și pentru formă, el păstrând și ritmul trohaic și rimele, chiar dacă nu aglomerarea de rime din textul românesc, îndepărtându-se totuși, pe alocuri de sensul versurilor originale.

Dacă Schuster păstrează imaginea steagului plecat care anticipează moartea soldatului din următorul vers: ”Wo die Fahne *hängt gebückt*/Dorten lieg ich todumstrickt”, la Schuller imaginea se pierde (steagul stă drept, *die Kriegerfahne steht*), nuanța îi scapă, dispărând astfel și paralela între steagul plecat și moartea soldatului.

Schuster face o altă alegere reușită a cuvintelor, și anume *heißem Sehnen* (doruri fierbinți) pentru *gândurile*, ceea ce oferă o imagine mai puternică și mai aproape de spiritul românesc decât opțiunea lui Schuller de a păstra același cuvânt din versul anterior, *Thränen* (lacrimi).

Diminutivele din textul original românesc, *lăcrăniel*, *gândurile*, nu fac decât să sporească tristețea versurilor printr-o duioșie dulce-amară, iar Schuster pe bună dreptate se ferește de diminutivarea termenilor germani în traducere, acest lucru nu ar fi făcut altceva decât să aducă o notă copilărească, de voioșie traducerii, nepotrivită cu cântecul funebru românesc. Schuller diminutivează cuvântul steag, *Fähnlein*, ceea ce reduce din gravitatea versurilor românești.

În cazul celui de al doilea cântec popular

Colecția originală

Rele-s maico frigurăle	Rele-s maico frigurăle
Da-s mai rele dragoștăle;	Da mai rele dragoștăle
Din friguri maico mă scoate	Că din friguri zaci în pat
Da din dragoșt nu mă poate	Din dragoște umbli turbat.
Nr. 35	Nr. 36

publicat tot în *Romänische Volkslieder*, Schuller alege aici o traducere liberă, preferând *Für die Liebe fehlt die Arznei* (Pentru dragoste nu există leac) pentru *Da din dragoșt nu mă poate* sau *Liebe treibt herum dich ohne Ruh* (Dragostea te urmărește fără liniște) pentru *Din dragoște umbli turbat*, ceea ce reduce din puterea imaginii ultimului vers. Nici ritmul nu se mai păstrează, fiind schimbat în ultimele două versuri *Hast du's Fieber, liegst im Bette du./.....*

Liebesfieber

Fieberfrost ist schlimm, doch immer	Liebesfrost ist schlimm, doch immer
Mutter ist die Liebe schlimmer.	Mutter, ist die Liebe schlimmer.
Von dem Fieber machst du mich frei,	Hast du's Fieber, liegst im Bette du,
Für die Liebe fehlt die Arznei.	Liebe treibt herum dich ohne Ruh.

În varianta lui Schuster din *Programm....* se păstrează din nou rimele și ordinea lor, ba chiar avem de-a face, la fel la ca în textul românesc, cu un paralelism analogic și cu o imagine binară contrastantă ca figuri de stil, ceea ce subliniază înțelegerea profundă a cântecului popular românesc.

Mutter schlimm ist Fieberwut,
Schlimmer doch der Liebe Glut;
Aus dem Fieber rettet man,
Von der Lieb' es Niemand kann.
Nr. 21

Mutter! schlimm das Fieber tut,
Schlimmer noch der Liebe Glut.
Fieber mich ins Bette zwingt,
Liebesglut zum Rasen bringt.
Nr. 20

Activitatea lui Johann Karl Schuller se remarcă prin îmbinarea aspectelor teoretice cu filonul practic al culegerilor propriu-zise, evidențiindu-se ca un apărător al identității prin tradiție.

BIBLIOGRAFIE:

- Bârlea, Ovidiu – *Istoria folcloristicii românești*, București, 1974
- Goția, Anca - *Preocupări ale cărturarilor germani din Banat și Transilvania pentru folclorul românesc în secolul XIX*, în *Studii de istorie a naționalităților conlocuitoare din România și a înfrățirii lor cu națiunea română*, vol. II, Ed. Politică, București, 1976
- Herder, Johann Gottfried: *Sämmtliche Werke*, editate de von Bernhard Suphan, vol. 20. Berlin, 1880, p.303-305. Recenzia lui Herder apare în 1798 în „Erfurter Nachrichten“ apud 4. Helmut Protze - *Leipzig und Siebenbürgen. Siebenbürger in Leipzig* – în *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde*, 19 (1996), Heft 2
- Markel, H. – *Reeditare și inedit – F. W. Schuster* în *Note* din Anuarul de folclor III-IV, Cluj, 1983
- Markel, Hanni – *Prima generație de folcloriști sași* în *Anuarul de folclor III-IV*, Cluj, 1983
- Pavelescu, Gh.– *Studii și cercetări de folclor*, ed. Minerva, București, 1971
- Protze, Helmut - *Leipzig und Siebenbürgen. Siebenbürger in Leipzig* – în *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde*, 19 (1996), Heft 2
- Recenzie nesemnată a vol. *Walachische Märchen* de Arthur și Albert Schott, în *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, serie veche, vol. 2, Sibiu, 1846, p. 498
- Schlözer, August Ludwig - *Kritische Sammlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, cu un cuvânt înainte de Harald Zimmermann, Köln, Wien 1979, vol. 3
- Schuller, J. K. - *Aus Siebenbürgens Vorzeit und Gegenwart*, Sibiu, 1857
- Schuller, J. K. – *Über die Eigenheiten der siebenbürgisch-sächsischen Mundart und ihr Verhältnis zur hochdeutschen Sprache* în *Archiv für die Kenntnis von Siebenbürgens Vorzeit und Gegenwart*, vol. I, Sibiu, 1841
- Schuller, J. K. - *Aus meinem Leben* în *Saechsische Hausfreund*, Brașov, 1860, pg.41-49
- Schuller-Anger, Horst - *Stationen in der Deutschen Übersetzung der Rumänischen „Kloster Argesch“* – *Volksballade Übersetzungsparadigmen bei J. K. Schuller und A. Margul-Sperber* în revista *Synthesis*, nr. 19, ed. Academiei Române, București, 1992, pg. 61-72
- Schuster, F. W. – *Aus meinem Leben*, ediție îngrijită de Horst Schuller Anger, Kriterion Verlag, Bukarest, 1981
- Teodorescu, G. Dem. - *Cercetări asupra proverbelor române*, București, 1877, p. 10